

Ευανθία Δουγά-Παπαδοπούλου

Ελληνικές μεταφράσεις του ποιητικού έργου
του Χρίστο Μπότεφ

Ο Χρίστο Μπότεφ (1848 - 1876) είναι αναμφισβήτητα μια από τις μεγαλύτερες μορφές της βουλγαρικής ιστορίας και Αναγέννησης του 19ου αιώνα. Πολύπλευρη προσωπικότητα, αγωνιστής και ιδεολόγος, επαναστάτης, ποιητής, δημοσιογράφος, οραματιστής της πολιτικής και κοινωνικής απελευθέρωσης της πατρίδας του από τους Τούρκους και τους ντόπιους καταπιεστές, δέκτης των αρχών του σοσιαλισμού, αγωνίστηκε και θυσίασε τη ζωή του για τα ιδανικά του. Ο ηρωϊκός του θάνατος στα 28 μόλις χρόνια του επισφράγισε το ιδεολογικό του πιστεύω και ταυτόχρονα σημάδεψε την ιστορία της Βουλγαρίας κατά την περίοδο αυτή.

Σαν επαναστάτης και οραματιστής της απελευθέρωσης των Βαλκανίων ο Μπότεφ έχει πολλές ομοιότητες με τον μεγάλο επίσης επαναστάτη, οραματιστή και ποιητή Ρήγα Φεραίο, τον πρωτομάρτυρα της ελληνικής ελευθερίας. Κοινά στοιχεία επίσης έχει ο ποιητής - επαναστάτης Μπότεφ και μ' άλλους Έλληνες ποιητές, όπως με τον Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, και σαν γνήσιος λυρικός ποιητής με τον Διονύσιο Σολωμό, τον μεγάλο εθνικό ποιητή των Ελλήνων⁽¹⁾. Παρ' όλα αυτά όμως ο Χρίστο Μπότεφ, ιδίως σαν ποιητής, μόλις τις τελευταίες δεκαετίες άρχισε να γίνεται γνωστός στην Ελλάδα.

Η γνωριμία του ελληνικού αναγνωστικού κοινού με την ποίηση του Μπότεφ αρχίζει με τις πρώτες μεταφράσεις ποιημάτων του μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο. Η πρώτη μετάφραση πραγματοποιήθηκε το 1953 και η τελευταία το 1986. Τις παραθέτω με τη χρονολογική σειρά της έκδοσής τους:

1. Η πρώτη μετάφραση δημοσιεύτηκε τον Αύγουστο του 1953 στον Β' τόμο της *Παγκόσμιας Ανθολογίας Ποίσεως των συλλογέων και ποιητών Ρ. Μπούμη και Ν. Παππά*. Πρόκειται για μετάφραση του ποιήματος *Να προξτανανε με τον ελληνικό τίτλο Άδεια - Το τραγούδι του Χαϊντούκ*. Η μετάφραση και ποιητική απόδοση έγινε από την ίδια τη Ρίτα Μπούμη. Προηγείται μια αρκετά κατατοπιστική εισαγωγή των συλλογέων και επιμελητών της έκδοσης για τη ζωή και το έργο του Χρίστο Μπότεφ, για το πολιτικό και ιδεο-

1. Βλ. Γιάννη Μότσιου, «Το τραγικό στοιχείο στην ποίηση του Σολωμού και του Μπότεφ», *Πρακτικά Α' Ελληνοβουλγαρικού Συμποσίου (1978)*, έκδοση Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1980, σ. 239 - 248.

λογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο έζησε κι από το οποίο επηρεάστηκε ο ποιητής, για τις επιδράσεις των Ρώσων διανοούμενων και επαναστατών στην ιδεολογική τοποθέτηση του νεαρού Βούλγαρου ποιητή, και συγχρόνως γίνεται αποτίμηση του ποιητικού του έργου⁽²⁾.

Νομίζω ότι η εισαγωγή αυτή είναι πολύ χρήσιμη και βοηθάει τον αναγνώστη, περισσότερο ίσως και από το μοναδικό ποίημα που περιλαμβάνεται στη συλλογή, να μπει στο πνεύμα του ποιητή και να καταλάβει την αγωνιστική δύναμη και το πάθος που τον συγκλονίζουν. Το περιεχόμενο εξάλλου του ποιήματος είναι πολύ οικείο στον Έλληνα αναγνώστη, επειδή του θυμίζει ανάλογα κλέφτικα δημοτικά τραγούδια, αλλά και ποιήματα επώνυμων Ελλήνων ποιητών που αναφέρονται στη ζωή και τη δράση των αγωνιστών κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας.

2. Οι ίδιοι συλλογείς, αργότερα, στον Γ' τόμο της *Νέας Παγκόσμιας Ποιητικής Ανθολογίας* συμπεριέλαβαν, εκτός από το ποίημα *Na proštavana*, και τις μεταφράσεις δύο άλλων ποιημάτων του Μπότεφ: του *Hadži Dimităr* και του *Maice si*. Τη μετάφραση του πρώτου έκανε ο Π. Πασκαλέφσκι και του δεύτερου ο Γ. Γκαγκούλιας⁽³⁾.

3. Η τρίτη μεταφραστική εργασία έγινε από τον Άρη Δικταίο δεκατρία ολόκληρα χρόνια μετά την πρώτη, δηλ. το 1971, με τη δημοσίευση του τόμου *Ανθολογία Βουλγάρικης Ποίησης*. Εκεί συμπεριλήφθηκαν πέντε ποιήματα του Μπότεφ με την εξής σειρά: 1) *Mojata Molitva*, 2) *Borba*, 3) *Obesvaneto na Vasil Levski*, 4) *Nei* και 5) *Maice si*.

Ο συλλογέας - ποιητής στον πρόλογό του επισημαίνει κάποια έλλειψη μεταφράσεων σλαβικής ποίησης γενικότερα και βουλγάρικης ειδικότερα.

2. Βλ. Ρίτας Μπούμη - Νίκου Παππά, *Παγκόσμιος Ανθολογία Ποίησης*, τ. Β', Αθήνα ά.έ. [1953]. Τα στοιχεία που αφορούν τη ζωή και το έργο του Μπότεφ βρίσκονται στις σ. 363 - 365, ενώ η μετάφραση του ποιήματος στις 365 - 369. Εντύπωση προκαλεί ότι τον τίτλο του ποιήματος *Na proštavana* η μεταφράστρια τον αποδίδει με τον τίτλο *Άδεια - Το τραγούδι του Χαϊντούκ*, που δεν έχει σχέση με τον τίτλο του πρωτότυπου. Από τους άλλους τρεις μεταφραστές του ίδιου ποιήματος ο Γιάννης Μότσιος και ο Κώστας Βαλέτας έδωσαν τον τίτλο *Αποχαιρετισμός*, ενώ ο Πασκάλ Πασκαλέφσκι τον τίτλο *Αποχωρισμός*, που είναι και οι δυο σωστοί.

3. Βλ. Ρίτας Μπούμη - Νίκου Παππά, *Νέα Παγκόσμια Ποιητική Ανθολογία*, τ. Γ', Ξένες χώρες (Αγγλία - Βουλγαρία), εκδόσεις «Διδόσκουροι», Αθήνα ά.έ., σ. 1358 - 1367. Και στην έκδοση αυτή προτάσσεται (σ. 1358 - 1360) εκτενής εισαγωγή για τη ζωή και το έργο του Μπότεφ.

Εκφράζει ανεπιφύλακτα την αγάπη και το θαυμασμό του για τη βουλγάρικη ποίηση κι ευχαριστεί θερμά τον φίλο του Στέφανο Γκέτσεφ που τον βοήθησε να πραγματοποιήσει την έκδοση με πολλούς τρόπους: με το να ελέγξει όλες τις μεταφράσεις, να λύσει τις απορίες του ποιητή - μεταφραστή σχετικά με τα προβλήματα της βουλγάρικης ποίησης, και να τον βοηθήσει με κάθε μέσο να μπει στο πνεύμα και την ατμόσφαιρά της.

Ο Δικταίος αναφέρει ακόμη ότι επί πέντε χρόνια οι μεταφράσεις του έμειναν κλειδωμένες στο συρτάρι του για λόγους ανεξάρτητους από τη θέλησή του. Η αναφορά του αυτή είναι καθαρός υπαινιγμός για τις δυσκολίες που πρόβαλλε η δικτατορική κυβέρνηση της Ελλάδας κατά την περίοδο εκείνη με τη λογοκρισία που επέβαλλε στον τύπο και σε κάθε είδος λογοτεχνικής παραγωγής.

Στο τέλος του τόμου (σ. 249 - 298), με τον τίτλο *Σύντομη ιστορία της βουλγάρικης ποίησης*, ο Δικταίος δίνει μια πολύ κατατοπιστική εικόνα της βουλγάρικης ποίησης από την πρώτη εμφάνισή της (*Αλφαβητική προσευχή* του Κωνσταντίνου Πρεσλάβας) μέχρι την εποχή μας. Εκεί, στις σ. 263 - 264, παρουσιάζει και το ποιητικό έργο του Μπότεφ, δίνει τα εσωτερικά στοιχεία της ποίησής του και το ιδεολογικό της περιεχόμενο. Τον τόμο τον αφιερώνει στον συγγραφέα D. Dίμον που είχε πεθάνει πρόσφατα⁽⁴⁾.

4. Η τέταρτη μετάφραση ποιημάτων του Μπότεφ έγινε από τον Γιάννη Μότσιο. Στο τέλος της ποιητικής συλλογής του με τον τίτλο *Οι ασκοί του Αιόλου* και στη σ. 72 παραθέτει μια μικρή σημείωση σχετικά με τη ζωή του ποιητή, ενώ στις επόμενες σελίδες (73 - 84) δίνει τις μεταφράσεις των ποιημάτων Haiduti (bašta i sin) και Na proštavane⁽⁵⁾.

5. Ακολουθεί το 1978 η μετάφραση του ποιήματος Na proštavane και του διηγήματος Tona vi čaka από τον Κώστα Βαλέτα στην έκδοσή του με τίτλο *Σύγχρονη Βουλγάρικη Λογοτεχνία*. Στην έκδοση αυτή περιλαμβάνονται ποιήματα και πεζά κείμενα σύγχρονων Βουλγάρων λογοτεχνών. Ο εκδότης προτάσσει έναν πρόλογο, όπου δίνει μια εικόνα της σύγχρονης βουλγάρικης λογοτεχνίας, και τονίζει ιδιαίτερα την αγωνιστική δράση και

4. Βλ. Άρη Δικταίου, *Ανθολογία Βουλγάρικης Ποίησης*, εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα 1971, σσ. 296.

5. Βλ. Γιάννη Μότσιου, *Οι ασκοί του Αιόλου - ποιήματα*, Αθήνα 1973, σ. 71 - 84.

την ποιητική αξία του Χρίστο Μπότεφ⁽⁶⁾.

6. Τρία χρόνια αργότερα, το 1981, ο ίδιος συλλογέας πραγματοποίησε μια πληρέστερη μετάφραση έργων του Μπότεφ στο περιοδικό «Αίμος». Ένα ολόκληρο τεύχος του περιοδικού είναι αφιερωμένο στον Χρίστο Μπότεφ. Η έκδοση περιλαμβάνει με τη σειρά: Επεξηγηματικές σημειώσεις για το κάθε ποίημα του Μπότεφ, όπου δίνονται πολύ κατατοπιστικά στοιχεία για το χρόνο της πρώτης δημοσίευσης του κάθε ποιήματος, καθώς και το έντυπο στο οποίο δημοσιεύτηκε, τα κίνητρα της δημιουργίας του ποιήματος κ.λπ. Στη συνέχεια παραθέτει τρία σατιρικά γυμνάσματα του Μπότεφ (*Προγράμματα για βραβεία, Συνταγή για δασκάλους, Εργοστάσιο για παπάδες*), τα 18 ποιήματά του, κατόπιν το *Πιστεύω της Βουλγάρικης Κομμουνίας* και στο τέλος τη σάτιρα *Τι σας περιμένει*; Ακολουθούν μια μελέτη του καθηγητή Ν. Τοδογον με τίτλο *Οι Βούλγαροι στον αγώνα του 1821*, ένας χρονολογικός πίνακας της ίδρυσης του Βουλγαρικού Κράτους, μια μελέτη του Κόλιο Σέβοφ με τίτλο *Η αρχαία Ελλάδα πηγή έμπνευσης της βουλγάρικης λογοτεχνίας*, μεταφρασμένη από τον Π. Πασκαλέφσκι, και, τέλος, τρία ποιήματα του Σέβοφ πάλι σε μετάφραση και απόδοση του Πασκαλέφσκι⁽⁷⁾.

Αυτή είναι η πρώτη ολοκληρωμένη και συστηματική μετάφραση του ποιητικού έργου του Μπότεφ. Ο Έλληνας αναγνώστης είχε την ευκαιρία, με την έκδοση αυτή, να χαρεί τη δημιουργία του ποιητή και να σχηματίσει μια αρκετά ολοκληρωμένη εικόνα της σύνθετης προσωπικότητάς του με την παράθεση των στοιχείων που αναφέραμε, καθώς και με τις μεταφράσεις μερικών πεζών κειμένων του.

7. Η τελευταία μέχρι σήμερα μεταφραστική δουλειά του ποιητικού έργου του Μπότεφ έγινε από τον Πασκάλ Πασκαλέφσκι σε χωριστή έκδοση με τον τίτλο *Χρ. Μπότεφ, Λαέ μου*, Αθήνα 1986. Ο μεταφραστής παραθέτει έναν σύντομο πρόλογο με τα βιογραφικά στοιχεία του ποιητή και στη

6. Βλ. Κώστα Βαλέτα, *Σύγχρονη Βουλγάρικη Λογοτεχνία*, ά.τ. [Αθήνα], ά.έ. [1978], σσ. 56. Ο συλλογέας στον πρόλογό του γράφει ότι ένιωσε την ανάγκη να συμπεριλάβει στην Ανθολογία του τον κορυφαίο ποιητή, επαναστάτη και ήρωα της Βουλγαρίας Χρίστο Μπότεφ, για να τιμήσει με τον τρόπο αυτό τα 100 χρόνια της βουλγάρικης ανεξαρτησίας και το θάνατό του.

7. Βλ. Κώστα Βαλέτα, *Περιοδικό «Αίμος» (1300 χρόνια Βουλγάρικου κράτους – Χρίστο Μπότεφ)*, χρόνος Δ', τεύχος 11 - 12, Αθήνα ά.έ. [1981], σσ. 72.

συνέχεια δίνει τον κατάλογο των ποιημάτων του με τη χρονολογία της πρώτης έκδοσης του καθενός και το έντυπο στο οποίο πρωτοδημοσιεύτηκε. Μετά από τις μεταφράσεις των ποιημάτων ακολουθεί η μετάφραση του *Πιστεύω της Βουλγάρικης Κομμούνας* και ένα σύντομο γλωσσάριο με την ερμηνεία ορισμένων όρων. Στο τέλος υπάρχει μια σειρά από φωτογραφίες με τις προμετωπίδες των εφημερίδων που εξέδιδε ο Μπότεφ στη Ρουμανία. Η έκδοση είναι εικονογραφημένη από τον καλλιτέχνη Τοντόρ Παναγιότοφ με είκοσι εικόνες⁽⁸⁾.

Αυτή είναι η δεύτερη επίσης ολοκληρωμένη μετάφραση του ποιητικού έργου του Χρίστο Μπότεφ που προσφέρθηκε στον Έλληνα αναγνώστη. Με την παρουσίασή της κλείνει και ο κύκλος των μεταφράσεων του ποιητικού, κυρίως, έργου του Μπότεφ στα ελληνικά.

1. Γενικές παρατηρήσεις

Πριν προχωρήσω σε κρίσεις για την ποιότητα των μεταφράσεων, θα ήθελα να διατυπώσω ορισμένες παρατηρήσεις πάνω στην πορεία του έργου των μεταφραστών, στα προβλήματα που αντιμετώπισαν, στις απόψεις τους για την ποιητική αξία του Μπότεφ κ.λπ.

Πρώτα διαπιστώνουμε μια μακροχρόνια απουσία και της πιο μικρής γνωριμίας του Έλληνα αναγνώστη με το ποιητικό έργο του Μπότεφ. Πριν από τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο δεν έχουμε καμιά μετάφραση, ούτε καν μια πληροφορία σ' ελληνικές μελέτες για τη ζωή και το έργο του ποιητή. Αλλά και μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο η πρώτη δειλή και σύντομη εμφάνισή του στην *Παγκόσμια Ανθολογία Ποιήσεως* των Ρ. Μπούμη - Ν. Παππά γίνεται μετά από αρκετό χρονικό διάστημα, δηλ. μετά από 9 ολόκληρα χρόνια.

Είναι φυσικό η μακροχρόνια αυτή απουσία να μας κάνει εντύπωση και να προκαλεί ορισμένες απορίες: οφείλεται τάχα στην άγνοια ή στην αδυναμία των Ελλήνων να πλησιάσουν γλωσσικά τα κείμενα του ποιητή; Ή μήπως πάλι οφείλεται σε κάποιο φόβο και προκατάληψη που δημιουργη-

8. Βλ. Πασκάλ Πασκαλέφσκι, *Χρήστο Μπότεφ - Λαέ μου*, εκδόσεις «Ειρήνη», Αθήνα 1986, σσ. 77. Εκτός από τα 18 ποιήματα του Μπότεφ, ο συλλογέας - μεταφραστής συμπεριέλαβε (σ. 57) κι ένα άλλο σατιρικό ποίημά του με τον ελληνικό τίτλο *Μήνυμα (Στον Άγιο Τυρνόβου)*.

σαν οι πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν πριν από τον τελευταίο πόλεμο και στην πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του, συνθήκες που οδήγησαν τις δύο χώρες σ' αντίπαλα στρατόπεδα κι εμπόδισαν την ανάπτυξη καλών σχέσεων μεταξύ τους;

Νομίζω ότι η έλλειψη οφείλεται περισσότερο στη δυσκολία της γλωσσικής προσέγγισης και στις πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν πριν και μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο.

Είναι γνωστό ότι στην Ελλάδα η ύπαρξη σλαβικών σπουδών ήταν σχεδόν ανύπαρκτη στο παρελθόν, με φυσική συνέπεια την έλλειψη σλαβομαθών πνευματικών ανθρώπων, ικανών ν' αναλάβουν μεταφράσεις ποιητικών και πεζογραφικών έργων σλαβόφωνων δημιουργών. Η έλλειψη ήταν φανερή και στη λογοτεχνία, αλλά και στον επιστημονικό τομέα. Η δυσκολία αυτή εξακολουθεί βέβαια να υπάρχει και σήμερα, αλλ' οπωσδήποτε σε μικρότερο βαθμό, και πιστεύω ότι η βελτίωση αυτή προοιωνίζει ένα καλύτερο μέλλον για τις δύο γειτονικές χώρες.

Οι πολιτικές πάλι συνθήκες που επικρατούσαν πριν και μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο ήταν ένας άλλος σημαντικός ανασταλτικός παράγοντας που επηρέασε αρνητικά τις σχέσεις των δύο χωρών και δημιούργησε κάποια ψυχρότητα μεταξύ τους. Ήταν νωπές ακόμη στην Ελλάδα οι μνήμες του πολέμου τα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση από την ξενική κατοχή, και ο εμφύλιος πόλεμος που ακολούθησε (1946 - 1949) κάθε άλλο παρά δημιουργούσε ευνοϊκό κλίμα για λογοτεχνική προσέγγιση των δύο λαών. Εξάλλου, οι διπλωματικές σχέσεις των δύο χωρών αποκαταστάθηκαν μόλις το 1954.

Αργότερα, στα χρόνια της δικτατορίας (1967 - 1974), παρουσιάζονται πάλι δυσκολίες, όπως φαίνεται και από την πληροφορία που μας δίνει στον πρόλογό του ο Άρης Δικταίος⁽⁹⁾.

Φυσική λοιπόν συνέπεια όλων αυτών των δυσκολιών που αναφέραμε ήταν το ότι όλοι οι μεταφραστές του ποιητικού έργου του Μπότφ, εκτός

9. Βλ. Άρη Δικταίου, *ό.π.* σ. 7 - 9, όπου γράφει ότι οι μεταφράσεις του έμειναν κλειδωμένες στο συρτάρι του επί 5 χρόνια για λόγους ανεξάρτητους από τη θέλησή του και εύχεται να δοθούν πάλι στο πνεύμα όλα του τα δικαιώματα. Στο ίδιο μέρος κάνει επίσης υπαινιγμό για τη δυσκολία που είχε να προλογίσει το έργο του, νιώθοντας μεταξύ «σφύρας και άκμονος», και παραθέτει ενδεικτικά τη φράση: «ο νόων νοείτω, εντεύθεν και πέραν των συνόρων».

από τον Πασκαλέφσκι, δεν είναι βουλγαρομαθείς και μετέφρασαν, όπως αναφέρουν στους προλόγους τους, με τη βοήθεια φίλων τους Βουλγάρων, από μεταφράσεις που είχαν γίνει σ' άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, ακόμη και με λεξικό, έργο δηλ. εξαιρετικά επίπονο, δύσκολο και χρονοβόρο. Παρ' όλα αυτά και παρά τη δυσκολία που παρουσιάζει ειδικά η μετάφραση ποιητικών έργων, την επιχείρησαν μ' αγάπη, με συγκινητική πίστη στη φιλία και προσέγγιση των δύο λαών, ακόμη και με κάποιο κίνδυνο σ' ορισμένες περιπτώσεις. Όλη αυτή η προσπάθεια δείχνει την αγάπη τους στους Βούλγαρους ποιητές και στον Μπότεφ ειδικότερα, τα αγνά τους κίνητρα και τη θέλησή τους να κάνουν γνωστό το ποιητικό του έργο στους Έλληνες αναγνώστες. Αυτό είναι προς τιμή τους και δεν μπορούμε να μη τους το αναγνωρίσουμε.

Άλλη παρατήρησή μας είναι ότι οι πρόλογοι, οι εισαγωγές, τα επεξηγηματικά σχόλια και οι πληροφορίες γενικά που δίνουν στον Έλληνα αναγνώστη οι μεταφραστές είναι πολλές φορές πιο κατατοπιστικά από το ίδιο το έργο του ποιητή, που δεν θα συγκινούσε ίσως αρκετά, αν έλειπε αυτή η βοήθεια. Ο Έλληνας αναγνώστης δεν θα ήταν δυνατό να καταλάβει τις γλωσσικές αποχρώσεις, τις ορολογίες των κειμένων, αλλά ακόμη θα είχε και κάποια δυσκολία να τοποθετήσει ιστορικά και κοινωνικά το έργο του ποιητή στην εποχή του και να καταλάβει τα κίνητρα που τον ώθησαν να γράψει το κάθε ποίημα, αν έλειπαν όλες αυτές οι πληροφορίες. Πολλά τους χρωστούμε λοιπόν και γι' αυτό.

Είναι αλήθεια ότι όλοι οι μεταφραστές κατέβαλαν μεγάλη προσπάθεια ν' αποδώσουν στις μεταφράσεις τους το πνεύμα του ποιητή και συγχρόνως να σεβαστούν το κείμενο και να μην απομακρυνθούν γλωσσικά απ' αυτό. Μπορούμε να πούμε ότι σε γενικές γραμμές πέτυχαν – άλλος περισσότερο κι άλλος λιγότερο – τη δύσκολη αυτή ισορροπία: την αρμονία δηλ. ανάμεσα στη γλωσσική πιστότητα και στην απόδοση του πνεύματος του ποιητή. Ο καθένας, ανάλογα με τις ποιητικές του ικανότητες και τις μεταφραστικές του αντιλήψεις, χρησιμοποίησε και τα ανάλογα μέσα για ν' αποδώσει, όσο ήταν δυνατό, τα ποιητικά κείμενα του Μπότεφ. Σ' άλλους η ζυγاریά γέρνει περισσότερο προς τη γλωσσική πιστότητα, σ' άλλους προς την ποιητική απόδοση με κάποια διαφοροποίηση του κειμένου, αλλά όλοι τους συμπίπτουν σ' ένα σημείο που είναι και ο κεντρικός άξονας των αναζητήσεών τους: ν' αποδώσουν το πνεύμα του ποιητή, τις συναισθηματικές του αποχρώσεις και το πάθος του. Άλλος το πέτυχε περισσότερο κι άλλος λιγότερο, ή ο ίδιος μεταφραστής πέτυχε περισσότερο στο ένα σημείο, ενώ σ'

ένα άλλο ποίημα δεν απέδωσε το ίδιο καλά στο ίδιο σημείο, όπως θα δούμε πιο κάτω.

Μας κάνει, τέλος, εντύπωση ότι από το πλούσιο πεζογραφικό έργο του Μπότεφ (χρονογραφήματα, σάτιρες, πολιτικά άρθρα, αινίγματα κ.λπ.) έχουμε ελάχιστες μεταφράσεις στα ελληνικά, όπως αναφέραμε. Είναι κρίμα, γιατί ο Έλληνας αναγνώστης χάνει οπωσδήποτε ένα μεγάλο και σημαντικό μέρος από το έργο του Μπότεφ, που δείχνει πως, εκτός από το ποιητικό του ταλέντο, διέθετε και μια εξαιρετική ικανότητα να παρατηρεί τα γεγονότα της καθημερινής ζωής και να τα κρίνει, μια καυστική σάτιρα που δεν γνωρίζει όρια, μια εξαιρετική ενημέρωση πάνω στην πολιτική κατάσταση της εποχής του, σπάνιο κριτικό πνεύμα, γνώση των ιδεολογικών ρευμάτων της εποχής του, μια βαθιά πίστη στις ιδέες του σοσιαλισμού κ.λπ. Αυτή είναι μια σημαντική παράλειψη και θα έπρεπε το κενό αυτό να συμπληρωθεί στο μέλλον με τη μετάφραση και του πεζογραφικού έργου του Μπότεφ, για να έχει την ευκαιρία ο Έλληνας αναγνώστης να σχηματίσει μια πλήρη εικόνα της σύνθετης προσωπικότητας και του πολύπλευρου ταλέντου του.

II. Ειδικές παρατηρήσεις πάνω στην ποιότητα των μεταφράσεων

Θα προσπαθήσω να διατυπώσω, όσο πιο σύντομα μπορώ, μερικές κρίσεις σχετικά με τους μεταφραστές και την ποιότητα της δουλειάς τους. Θ' αρχίσω πρώτα από τους Κ. Βαλέτα και Π. Πασκαλέφσκι, που μετέφρασαν ολόκληρο το ποιητικό έργο του Μπότεφ, και κατόπιν θα παρουσιάσω και τους υπόλοιπους με τη χρονολογική σειρά της δημοσίευσης των μεταφράσεών τους.

Κώστας Βαλέτας: Νομίζω ότι σε γενικές γραμμές απέδωσε καλά τα πρωτότυπα κείμενα, προσπαθώντας να πετύχει ισορροπία ανάμεσα στη γλωσσική πιστότητα και στην ποιητική απόδοση, με ικανοποιητικά συνήθως αποτελέσματα. Ορισμένες αδυναμίες του οφείλονται ίσως στην άγνοια της βουλγαρικής γλώσσας. Χρησιμοποιεί συνήθως ελεύθερο στίχο μ' έναν εσωτερικό ρυθμό, που κάπου κάπου τον παραβιάζει, μ' αποτέλεσμα ο στίχος στο σημείο αυτό να μην έχει μουσικότητα και να πλησιάζει περισσότερο στον πεζό λόγο.

Ο μεταφραστής δεν απέφυγε τον πειρασμό να χρησιμοποιήσει, όπου

μπορούσε, κάποια ομοιοκαταληξία, αν και δεν νομίζω ότι αυτό ήταν απαραίτητο, εφόσον πιο σημαντικό στην ποίηση είναι ο εσωτερικός ρυθμός και η μουσικότητα του στίχου.

Τα υπόλοιπα σφάλματα που έχω επισημάνει είναι, σε γενικές γραμμές, τα εξής: παραλείψεις φράσεων και λέξεων, παρανοήσεις, ασάφειες, μπέρδεμα εννοιών, λανθασμένη απόδοση γεωγραφικών όρων, αδόκιμες εκφράσεις, αντιστροφή ορισμένων εννοιών κ.λπ.

Συμπερασματικά πάντως θα μπορούσα να πω ότι, παρ' όλα τα σφάλματα και τις ατέλειες που ανέφερα, το αισθητικό αποτέλεσμα των μεταφράσεων του Βαλέτα είναι καλό και υπάρχει μια πετυχημένη ισορροπία ανάμεσα στην πιστή απόδοση και την ποιητικότητα των κειμένων. Σ' ορισμένα μάλιστα ποιήματα, όπως στο Strannik και στο Borba, η ισορροπία αυτή είναι ιδιαίτερα πετυχημένη.

Πασκάλ Πασκαλέφσκι: Ακολούθησε στη δουλειά του διαφορετική γραμμή, σύμφωνα με τις δικές του μεταφραστικές αντιλήψεις, που φαίνονται καθαρά στις μεταφράσεις των ποιημάτων και συνοψίζονται στις εξής γραμμές, όπως τις εκθέτει ο ίδιος σε μια ενημερωτική επιστολή του που συνοδεύεται και από έναν κατάλογο ορισμένων όχι σωστών, κατά την άποψή του, διορθώσεων που έκαναν με δική τους πρωτοβουλία οι Έλληνες εκδότες: «Vseki, koito e poznat s poezijata na Hr. Botev znae, če e silabična. Vsički znajat, če negovite stihotvorenija sa pesni i, njama star ili mlad bǎlgarin, koito da ne gi pee. Pri prevoda na grǎcki, osven дума i sǎdǎržanieto im, kato prevodač položih osobeni usilija da zapazja taja osobenost, če da se rejat v sǎštite melodii»⁽¹⁰⁾.

10. Βλ. Π. Πασκαλέφσκι, επιστολή από Σόφια, 14 Ιανουαρίου 1987, προς το Πρακτορείο Συγγραφικών Δικαιωμάτων (Σόφια) με κοινοποίηση στο Πρακτορείο «Sofia - Press» και την Ένωση Μεταφραστών Βουλγαρίας. Για τους μη βουλγαρομαθείς αναγνώστες παραθέτω και μετάφραση του αποσπάσματος: «Όποιος γνωρίζει την ποίηση του Χρ. Μπότεφ ξέρει ότι αυτή είναι συλλαβική. Όλοι ξέρουν ότι τα ποιήματά του είναι τραγούδια και δεν υπάρχει γέρος ή νέος Βούλγαρος που να μην τα τραγουδάει. Κατά τη μετάφρασή τους στα ελληνικά, εκτός από τις λέξεις και το περιεχόμενό τους, ως μεταφραστής κατέβαλα ιδιαίτερη προσπάθεια να διατηρήσω αυτή την ιδιαιτερότητα για να τραγουδιούνται με τις ίδιες μελωδίες».

Ομολογώ ότι οι παραπάνω απόψεις είναι λίγο περιέργες, όταν εφαρμόζονται σε μεταφράσεις ποιημάτων, και έχω να παρατηρήσω τα εξής: πρώτα, ο ποιητής (ο Μπότεφ) έγραψε ποίηση και όχι μελωδίες. Τα ποιήματά του μελοποιήθηκαν αργότερα, όπως συνέβη και με πολλά άλλα ποιήματα σε παγκόσμια κλίμακα. Θα έπρεπε λοιπόν ο μεταφραστής να τ' αντιμετωπίσει σαν ποιήματα και όχι σαν μουσικά κομμάτια. Το ίδιο παράξενο θα ήταν, αν π.χ. Βούλγαροι μετέφραζαν μελοποιημένα ποιήματα γνωστών Ελλήνων ποιητών, όπως του Σεφέρη, Ελύτη, Καββαδία κ.λπ., και προσπαθούσαν να τα μεταφράσουν σαν τραγούδια, για να μπορούν να τα τραγουδούν και οι ίδιοι με τις ίδιες μελωδίες.

Έπειτα, η προσπάθειά του να πετύχει στις μεταφράσεις του τον ίδιο αριθμό συλλαβών, όπως στα βουλγάρικα, και την ίδια περίπου ομοιοκαταληξία, έβλαψε, νομίζω, αρκετά, γιατί είχε σαν αποτέλεσμα ν' αναγκάζεται ο μεταφραστής ν' αυθαιρετεί σ' αρκετά σημεία, να παραλείπει φράσεις ή λέξεις ή να προσθέτει άλλες, άσχετες πολλές φορές με το κείμενο, για να πετύχει την ομοιοκαταληξία.

Είναι φανερή σε πολλά σημεία η προσπάθεια του Πασκαλέφσκι να βρει λέξεις με ομοιοκαταληξία, έστω και με διαφορετική έννοια, για να τις χωρέσει στον ίδιο αριθμό συλλαβών με το πρωτότυπο, ενώ θα μπορούσε ν' αποδώσει το πνεύμα του πρωτοτύπου πιο άνετα μ' ελεύθερο στίχο. Έτσι, μένει συνήθως κολλημένος στη ρίμα και στο μέτρο των συλλαβών, ενώ είναι φυσικό, σε μια μετάφραση από μια άλλη γλώσσα, ο στίχος ν' απλώνεται περισσότερο, αφού δεν είναι εύκολο να βρίσκονται στην άλλη γλώσσα οι αντίστοιχες λέξεις και φράσεις και πρέπει, μερικές φορές, ν' αποδοθούν πιο αναλυτικά και με περιφράσεις.

Νομίζω πως εκείνο που μετράει πιο πολύ σε μια μετάφραση ποιημάτων, και στην ποίηση γενικά, δεν είναι η ομοιοκαταληξία, αλλά ο εσωτερικός ρυθμός του στίχου, σε συνδυασμό βέβαια με τη διατήρηση του πνεύματος του πρωτοτύπου. Ο Πασκαλέφσκι αναγκάστηκε να κάνει αρκετές παραχωρήσεις για την ομοιοκαταληξία, ενώ είχε τη δυνατότητα και το πλεονέκτημα απέναντι στους Έλληνες μεταφραστές, εφόσον μπορούσε να μεταφράζει απευθείας από τα βουλγάρικα, να κάνει πιο καλές μεταφράσεις, οι απόψεις του όμως, που αναφέραμε, υπήρξαν, νομίζω, φραγμός για την πραγματοποίηση μιας πιο άνετης μετάφρασης.

Σε ορισμένα, βέβαια, ποιήματα, όπως λ.χ. στο *Na proštavane*, και σ' αρκετά άλλα σημεία διαφόρων ποιημάτων, πέτυχε μια καλή απόδοση με μια ισορροπία ανάμεσα στη μορφή και τη γλωσσική απόδοση των κειμένων.

Επίσης, πέτυχε αρκετά στην προσπάθειά του να διατηρήσει το πνεύμα του πρωτοτύπου, οι δυνατότητές του όμως, με τη διπλή ιδιότητα του ποιητή και του βουλγαρομαθούς, ήταν αναμφισβήτητα πολύ μεγαλύτερες.

Τα λάθη του μεταφραστή μπορούμε να τα συνοψίσουμε στις εξής κατηγορίες: αυθαιρεσίες, ασυνταξίες, αδόκιμες και αντιποιητικές εκφράσεις και λέξεις, παρανοήσεις, μπερδεμα εννοιών, παραλείψεις φράσεων και λέξεων κ.λπ.

Ρίτα Μπούμη - Παππά: Τη Ρίτα Μπούμη μπορούμε να την κρίνουμε μόνο από τη μετάφραση του ποιήματος *Na proštavane* που έκανε η ίδια, μια και τις μεταφράσεις των δύο άλλων ποιημάτων του Μπότσεφ που περιλαμβάνονται στην Ανθολογία της (δηλ. των Hadži Dimităr και Maice si) τις έκαναν του πρώτου ο Πασκαλέφσκι και του δεύτερου ο Γ. Γκαγκούλιας.

Μπορούμε να πούμε ότι η μετάφρασή της είναι πολύ καλή. Σε μερικά σημεία είναι πιστή στο πρωτότυπο, σ' άλλα λίγο πιο ελεύθερη, αλλά γενικά αποδίδει πολύ καλά το πνεύμα και τις συναισθηματικές αποχρώσεις του πρωτοτύπου. Ο στίχος έχει μουσικότητα και καλό εσωτερικό ρυθμό, που δεν τον παραβιάζει, είναι ιαμβικός ενδεκασύλλαβος, όπως σε πολλά ελληνικά δημοτικά τραγούδια, χωρίς ομοιοκαταληξία, και κυλά αρμονικά. Γενικά, υπάρχει ένα καλό δέσιμο ανάμεσα στα εξωτερικά στοιχεία, δηλ. το μέτρο, και στα εσωτερικά, δηλ. τον εσωτερικό ρυθμό και τη μουσικότητα των λέξεων. Δεν υπάρχουν αδόκιμες ή αντιποιητικές λέξεις και εκφράσεις και η μεταφράστρια κατορθώνει να κρατήσει αυτή τη δύσκολη ισορροπία ανάμεσα στην πιστή γλωσσική απόδοση και την ποιητικότητα.

Το ποίημα *Maice si*, που το μετέφρασε, όπως είπαμε, ο Γκαγκούλιας, περιλαμβάνεται επίσης και στην Ανθολογία του Άρη Δικταίου με ελάχιστες διαφορές, μόνο που από την Ανθολογία της Μπούμη λείπουν οι δύο τελευταίες στροφές. Η μετάφραση αυτή είναι αρκετά καλή σε ιαμβικό δεκατρισύλλαβο στίχο, που κάπου κάπου παραβιάζεται, και χωρίς ομοιοκαταληξία.

Γιάννης Μότσιο: Από τον ποιητή και μεταφραστή Γ. Μότσιο έχουμε, όπως είπαμε, τις μεταφράσεις δύο ποιημάτων, του *Haiduti (bašta i sin)* και του *Na proštavane*.

Εδώ ο μεταφραστής έρριξε το βάρος περισσότερο στην ποιητική απόδοση και λιγότερο στην πιστότητα των μεταφράσεων. Σε μερικά σημεία το κείμενό του απομακρύνεται τόσο από το πρωτότυπο, ώστε να νομίζει κανείς ότι πρόκειται για δικά του ποιήματα και όχι γι' αυτά του Μπότσεφ. Αλλού συ-

μπυκνώνει κι αλλού αφαιρεί στίχους, αλλά βασικά ακολουθεί τον κεντρικό άξονα και την πλοκή του πρωτότυπου, αποδίδοντας πολύ καλά τις αποχρώσεις και τους τόνους του. Μάλιστα πετυχαίνει και βρίσκει αντίστοιχες ελληνικές εκφράσεις, για ν' αποδώσει τις συναισθηματικές αυτές αποχρώσεις και ιδιαίτερα την τρυφερότητα της μάνας, πράγμα που δείχνει ποιητική ευαισθησία και ικανότητα. Οπωσδήποτε, τον ενδιαφέρει περισσότερο να δώσει ένα καλό ποίημα και λιγότερο να μην απομακρυνθεί φραστικά από το πρωτότυπο. Χρησιμοποιεί ελεύθερο στίχο κι ο ρυθμός κυλά άνετα. Παρ' όλα αυτά, βέβαια, υπάρχουν και στις μεταφράσεις του Μότσιου ορισμένα σφάλματα.

Άρης Δικταίος: Στην Ανθολογία του Δικταίου υπάρχουν, όπως αναφέραμε, πέντε ποιήματα του Μπότεφ, τα τέσσερα από τα οποία τα μετέφρασε ο ίδιος και το πέμπτο (Maice si) ο Γ. Γκαγκούλιας. Ο μεταφραστής προσπάθησε να κρατήσει ισορροπία ανάμεσα στην πιστή μετάφραση των πρωτοτύπων και στην ποιητική απόδοση, με καλά συνήθως αποτελέσματα, κυρίως στο ποίημα Borba, και αρκετά καλά στο ποίημα Mojata Molitva. Στο ποίημα Borba χρησιμοποίησε ελεύθερο στίχο, ενώ στα τρία άλλα διαφορετικά είδη ομοιοκαταληξίας, δηλ. σταυρωτή στο Mojata Molitva, ζευγαρωτή στο Obsvaneto na Vasil Levski και πλεχτή στο Nei.

Ο στίχος του Δικταίου κυλά συνήθως αρμονικά με λίγες εξαιρέσεις στα σημεία που κάνει ορισμένα διασκελίσματα. Μια άλλη χαρακτηριστική αδυναμία του είναι μερικές παραχωρήσεις στο νόημα, για να ταιριάσει την ομοιοκαταληξία, ή μερικές αυθαίρετες φράσεις για τον ίδιο λόγο.

Με την παρουσίαση των έξι συνολικά μεταφραστών που αναφέραμε κλείνει και ο κύκλος των μέχρι σήμερα ελληνικών μεταφράσεων του ποιητικού και μικρού μόνο μέρους από το πεζογραφικό έργο του Μπότεφ.

Θα ήταν ευχής έργο η προσπάθεια αυτή, που άρχισε με δύσκολες συνθήκες, να συνεχιστεί και στο μέλλον τόσο με το ποιητικό όσο, κυρίως, με το πεζογραφικό του έργο, στο οποίο, όπως είπαμε, υπάρχει μεγάλο κενό. Χρήσιμο ακόμη θα ήταν να γίνουν και ορισμένες συγκριτικές μελέτες σε διάφορους τομείς, όπως π.χ. σύγκριση του Μπότεφ ως ποιητή, επαναστάτη, δημοσιογράφου, εκδότη περιοδικών και εφημερίδων κ.λπ., με αντίστοιχες προσωπικότητες της Ελλάδας που διέπρεψαν στους ίδιους τομείς, για να φανούν τα κοινά σημεία ή ακόμη και οι διαφορές τους. Σήμερα οι συνθήκες είναι αρκετά ώριμες και προσφέρονται για τέτοιου είδους έρευνες, που τελικά

βοηθούν να κατανοήσουμε και να εκτιμήσουμε σωστά προσωπικότητες σαν του Μπότεφ και να τις τοποθετήσουμε στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής τους.

III. Μεταφραστικές αδυναμίες, σφάλματα και παραλείψεις

Στη συνέχεια δίνω έναν κατάλογο από τις κυριότερες αδυναμίες, σφάλματα και παραλείψεις που παρατήρησα στις μεταφράσεις των ποιημάτων του Μπότεφ. Τον κατάλογο αυτόν τον συνέταξα κατά μεταφραστή, κατά κατηγορία σφαλμάτων και κατά τη σειρά με την οποία πρωτοδημοσιεύτηκαν τα ποιήματα του Μπότεφ. Για τη σύγκριση των μεταφράσεων με το βουλγαρικό πρωτότυπο χρησιμοποίησα μια απλή, αλλά προσιτή και καλή έκδοση επιλεγμένων έργων του Μπότεφ, στην οποία περιλαμβάνονται και όλα τα ποιήματά του⁽¹¹⁾.

11. Hristo Botev, Izbrani tvorbi, Biblioteka na Učbenika, πρόλογος Petăr Dinekov, επιλογή, σύνταξη, σημειώσεις και προσθήκες Stefana Tarinska, Izdatelstvo Bălgarski Pisatel, 9η έκδοση, Sofia 1987, σσ. 200.

1. Κώστας Βαλέτας

α) Παραβιάσεις του εσωτερικού ρυθμού του στίχου

Borba: στίχος 9· έναν μονάχα λογικό άνθρωπο απ' το λήθαργο, σ.19· του κάνει υποκλίσεις ο πρόστυχος δάσκαλος.

Zadade se oblak temen: στροφή 9, στίχος 4· δύο κλέφτικα τμήματα αλληλοφαγώθηκαν.

Gergjonden: στίχος 17· άψυχος βλάκας, σάπιο ψοφίμι θέλει θυσίες; και στίχος 21· ζητάει σάρκα για τα σιχαμερά χαρέμια.

β) Παραλείψεις

Kām brata si: στροφή 2, στίχος 4· παραλείπει το ρήμα *mrazja*.

Djalba: στροφή 4, στίχοι 3 και 4· παραλείπει την άρνηση του πρωτότυπου, δηλ..... *No njama da ohnem..... čovēški*, που τονίζει την πίστη και την αποφασιστικότητα του ποιητή.

Haiduti: στίχοι 12 και 13· παραλείπει την επανάληψη *raždala, raždala*, και στίχοι 15 και 16 παραλείπει επίσης την επανάληψη *hranila, hranila*, που δίνουν μια απλότητα και χάρη στο ποίημα. Ακόμη, στο στίχο 27 παραλείπει το επίθετο *zagorski* και στο στίχο 36 την ερώτηση *težko mi nima šte kaža?*

Na proštavanje: παραλείπει το στίχο 38, *pač . . . kakvoto sabja rokaže*, στο στίχο 39 παραλείπει τη φράση *i čestta junaška?*, και στο στίχο 67 τη φράση *ti izlez*.

Pristanala: στροφή 12, στίχος 2· παραλείπει το *živenica*.

Gergjonden: στίχος 14· παραλείπει τη φράση *vārvi i kreta*.

Patriot: στροφές 1, 2 και 3· παραλείπει τον 6ο στίχο *samo znaite za parata*, στροφή 3· παραλείπει τον 3ο στίχο *ne ostanja siromasi*.

Hadži Dimitār: στροφή 1· παραλείπει τούς στίχους 3 και 4: *tretja go v usta celune bārže -/i toi ja gleda, - mila, žasmena?*

V mehanata: στροφή 1, στίχος 2· παραλείπει το *dano*, που εκφράζει ευχή.

Zadade se oblak temen: στροφή 14· παραλείπει τον 2ο στίχο *Letjat, krjakat gāski, patki*.

γ) Άλλα σφάλματα (παρανοήσεις, ασάφειες, λανθασμένη απόδοση γεωγραφικών όρων, αντιστροφή εννοιών, αδόκιμες εκφράσεις κ.λ.π.)

Kām brata si: στροφή 5, στίχος 2· το επίθετο *pecālen* που συνοδεύει το *grob* το αποδίδει με το *άχαρος* που σημαίνει στα ελληνικά *άσχημος*.

Do moeto pǎrno libe: στροφή 8, στίχος 2· υπάρχει κάποια ασάφεια στην έννοια, επειδή το στίχο *a sabja gi sniva na venec* τον μεταφράζει και *δένει* το *σπαθί στεφάνι*, αντί και το *σπαθί* τα *δένει* (τα κλαδιά) *στεφάνι*.

Haiduti: στίχοι 35 - 36· δεν αποδίδει την ερώτηση *Pǎk koito iska, ta tegli - / težko mu nima šte kaža ?*, στίχοι 37 - 38· υπάρχει μια αντιστροφή των στίχων, αντί δηλ. *junakǎt teglo ne tǎrpi - / ala sam dumal i dumam / blaze mu.....* έχει *ala sǎm dumal i dumam:/ junakǎt teglo ne tǎrpi / blaze mu.....*, που αλλοιώνει κάπως το νόημα· στίχος 63, όπου το γεωγραφικό όρο *rumeliiski poleta* το μεταφράζει *ρουμελιώτικους κάμπους*, αλλά το επίθετο *ρουμελιώτικος* στα ελληνικά σημαίνει αυτόν που κατάγεται από την Ρούμελη ή αναφέρεται στη Ρούμελη (δηλ. τη Στερεά Ελλάδα), ενώ ο ποιητής εννοεί τις πεδιάδες της Ανατολικής Ρωμυλίας. Στο στίχο 100 αποδίδει το γεωγραφικό όρο *Stara Planina* με τον όρο *Βαλκάνια* και το ίδιο κάνει και σ' άλλα ποιήματα, ενώ στο ίδιο ποίημα, στο στίχο 117, χρησιμοποιεί και το σωστό όρο *Αίμος*. Στα ελληνικά όμως με τον όρο *Βαλκάνια* εννοούμε τις χώρες των Βαλκανίων και όχι το βουνό Balkan. Τέλος, στους στίχους 97-101 έχει μια αλλαγή στο πρόσωπο των ρημάτων που καταστρέφει τη συντακτική ομοιομορφία και διασπά την ενότητα του συνόλου, δηλ. *da imam bašta voinovoda /i az pri vniča da sedja / kopileto mu da banja* το μεταφράζει *να έχεις / και να κάθεται / το κοπέλι του να φροντίζω*.

Na proštavane: τους στίχους 4 - 5, δηλ. *ta tebe kleta ostavih / za pǎrno žedo da žališ !* τους μεταφράζει *Δύστυχη, στα μαύρα σ' έντυσε ο πρωτότοκός σου*, αλλά η φράση *στα μαύρα σ' έντυσε* στα ελληνικά σημαίνει πένθος για κάποιον που πέθανε, όχι απλώς λύπη, όπως στο πρωτότυπο. Επίσης στο στίχο 39 το επίθετο *junaška* είναι επιθετικός προσδιορισμός στο ουσιαστικό *čestta* και όχι στο *maika*.

Pristanala: στροφή 4, στίχος 2· τη λέξη *čardak*, που στα ελληνικά σημαίνει *αντίσκηνο, σκηνή*, δεν τη μεταφράζει. Στη στροφή 13, στίχοι 3 και 4, δηλ. *če ottam samodivi*, ενώ είναι *κατάρια*, το μεταφράζει με *μέλλοντα*, δηλ. *σουβλιστός θα σε κοιτά / εσένα και τις ανεραίδες*.

Nei: στροφή 7, στίχοι 3 και 4, δηλ. *prez prozorecǎt glava / se pokaza i zasmja*, τους μεταφράζει στο *παραθύρι ξεπροβάλλει / το γελαστό σου το κεφάλι*.

λι, αλλά η έκφραση *γελαστό κεφάλι* είναι αδόκιμη.

Srannik: στροφή 1, στίχος 1· το επίρρημα *skoro* (γρήγορα) το μεταφράζει *ταχιά* που σημαίνει, στα ελληνικά, *αύριο*.

Gergjonden: στίχοι 22 - 24, όπου η έννοια είναι λίγο διαφοροποιημένη.

Patriot: τον 5ο στίχο της κάθε στροφής, δηλ. *i vsekimu dobro struna* τον μεταφράζει *στον καθένα έτσι ταιριάζει*, ενώ το σωστό είναι *στον καθένα κάνει καλό* (καλωσύνης).

Hadži Dimităr: στροφή 1, στίχοι 3 και 4, όπου το *junak s dălboka na gărđi rana / junak vãn mladost i v sila mǎžka* το μεταφράζει *το λεβέντικο στήθος κραυγάζει / λαβωμένο στη νιότη το παλικάρι, ζει*. Νομίζω ότι και η έννοια δεν αποδίδεται σωστά και είναι αντιπονητικό. Στη στροφή 2, στίχος 3, τη φράση *glava se ljuska* τη μεταφράζει *το κεφάλι πετιέται αντί σειέται, σπαρταρά*. Στη στροφή 6, στίχος 3, το *sokol* (γεράκι) το μεταφράζει *σταυραετός*. Στη στροφή 8, τους στίχους 3 και 4, δηλ. *tihog nagazjat treva zelena / i pri junakāt doidat, ta sednat* τους μεταφράζει πολύ ελεύθερα, δηλ. *πανεμορφες ήσυχα γύρω του γέρνουν / στη χλόη συνεπαρμένες*. Τέλος, στη στροφή 9 τους στίχους 3 και 4, δηλ. *tretja go v usta celune bǎrže - / i toi ja gleda, - mila, zasmena!*, τους μεταφράζει επίσης πολύ ελεύθερα, δηλ. *κι η τρίτη η ομορφότερη / σκύβει, τον αγκαλιάζει*.

V mehanata: στροφή 1, στίχοι 3 και 4· το κομμάτι *lui, što, glupci, vii ne znaite / rozor li e ili slava* το μεταφράζει *ανόητοι, δε νιώθετε αν είναι δόξα ή ατιμία;*, αντί, *μακάρι να ξεχάσω έτσι, ανόητοι, αυτό που εσείς δεν ξέρετε αν είναι ντροπή ή δόξα*. Επίσης στη στροφή 5, στίχος 3 το *skoro toi ne šte da stane* το μεταφράζει *σύντομα θα σηκώσει κεφάλι*, δηλ. *το αντίθετο απ' αυτό που σημαίνει το πρώτο τυπο*.

Zadade se oblak temen: η στροφή 11 είναι μπερδεμένη νοηματικά, δηλ. *Στενά τους πέφταν τα βουνά, / δεν τους χωρούσαν, στ' αμόνιαστο σώμα κλπ.*

2. Πασκάλ Πασκαλέφσκι

α) Αδόκιμες και αντιπονητικές εκφράσεις

Do moeto pǎrvo libe: στροφή 7, στίχος 6· το *predsmǎrtni pesni nadgrobni* το μεταφράζει *επιτύμβιοι λόγοι*, αλλά το επίθετο *επιτύμβιος* συνοδεύει συνήθως το ουσιαστικό *στήλη*, δηλ. *επιτύμβια στήλη*. Για τους λόγους ταιριάζει το επίθετο *επικήδειος* (επικήδειοι λόγοι).

Haiduti: στίχος 48· τη φράση *i da mi dumai v očite* τη μεταφράζει

μπρος στα μάτια να μου λένε, ενώ το σωστό είναι να μου λεν (να μου πετούν) κατάμουτρα, όπως είναι η στερεότυπη φράση στα ελληνικά. Στο στίχο 107 το ρήμα *φθείρω* με το οποίο αποδίδει το βουλγάρικο *šte da ginja* δεν είναι σωστό συντακτικά, επειδή το *φθείρω* είναι μεταβατικό· το σωστό είναι *θα λιώσω, θα σαπίσω* (στη φυλακή). Στο στίχο 139 τη φράση *pisano, ošte šareno* τη μεταφράζει *που είσαι μη στάξεις και μη βραχείς* (στην επιστολή του με τον κατάλογο των λανθασμένων διορθώσεων που έκαμαν οι εκδότες μόνοι τους ο μεταφραστής διαμαρτύρεται ότι άλλαξαν το χρόνο (*βραχείς*), ενώ ο ίδιος το είχε *μη βρέξεις*: ουσιαστικά δεν αλλάζει τίποτε, επειδή είναι λάθος η έκφραση). Η σωστή φράση είναι στα ελληνικά: *έχω κάποιον μη στάξει και μη βρέξει*, δηλ. το ρήμα βρίσκεται πάντα στο γ' πρόσωπο.

Borba: στίχος 2, όπου τη φράση *Kranta se jadno v žili vālnuna* τη μεταφράζει *βράζει το αίμα μέσ' στην καρδιά μας*, ενώ το σωστό είναι *βράζει το αίμα στις φλέβες μας*, όπως εξάλλου είναι και στο πρωτότυπο.

Nei: στροφή 4, στίχος 2, όπου τη λέξη *nož* τη μεταφράζει *δίκοπο* (και το *δίκοπο κρατώ*) χρησιμοποιώντας το επίθετο σαν ουσιαστικοποιημένο επίθετο, ενώ στα ελληνικά η λέξη χρησιμοποιείται πάντα σαν επίθετο στη φράση *δίκοπο μαχαίρι*.

Strannik: στροφή 9, στίχος 3· τη λέξη *ženi* την αποδίδει με το *μπεμπέκες*, λέξη αδόκιμη ποιητικά.

Patriot: τον στίχο 5 και των τριών στροφών *vsekimu dobro struna* τον μεταφράζει *σ' όλους καλωσύνες φτιάνει*· το ρήμα ποιητικά αδόκιμο· το σωστό *κάνει*. Επίσης τον τελευταίο στίχο *izjada si i mesata* τον μεταφράζει *τρώει και τα κρέατά του*, αντί για το σωστό *τρώει και τις σάρκες του*.

V mehanata: στροφή 1, στίχος 2, το *rijan dano az zabranja* το μεταφράζει *Να ξεχάσω - έχω λόξα*, όμως η φράση *έχω λόξα* είναι ποιητικά αδόκιμη. Εκτός αυτού δεν αποδίδει και την ευχή που εκφράζεται στο πρωτότυπο. Επίσης στη στροφή 10, στίχος 4, όπου το *a vii ... vii ste idioti* τη μεταφράζει *σεις ... σεις είστε βλάκες και κοκότες*· η λέξη *κοκότες* και ποιητικά αδόκιμη και άσχετη με το νόημα του πρωτότυπου είναι.

Obesvaneto na Vasil Levski: στροφή 5, στίχος 3, όπου τη φράση *i plač bez nadežda* τη μεταφράζει με το ρήμα *κλαυθμυρίζει*, που είναι αδόκιμο και δεν ανταποκρίνεται στο νόημα του πρωτότυπου.

β) Άλλα σφάλματα (παραλείψεις, ασάφειες, μπερδεμένες έννοιες, αυθαίρετες προσθήκες κ.λ.π.)

Maice si: στροφή 2, στίχος 4, όπου το *sáhne i vehne ljuto jazvena?* το μεταφράζει αυθαίρετα *που κάλλιο να σβήσει* (η νιότη), *να μη σώσει!* Στη στροφή 3, στίχοι 3 και 4, το *No te ne znajat, če az več tleja, / če moita mladost slana ropari* το μεταφράζει πάλι αυθαίρετα *πως όμως κλαίω κρυφά το δειλί, / μόνος το ξέρω, μόνος πονάω!* Τέλος, στη στροφή 4, στίχος 4 το *mečti i misli - ot što stradaja* το μεταφράζει *λαμπρή ιδέα και λατρευτή μου*, που δημιουργεί ασάφεια και δεν δένει νοηματικά με τα παραπάνω.

Kām brata si: στροφή 1, στίχοι 3 και 4, όπου την κτητική αντωνυμία *mi* τη μεταφράζει *μας*, δηλ. *dušata mi, sārčeto mi* το μεταφράζει *η καρδιά και η ψυχή μας*. Στροφή 3, στίχοι 3 και 4, όπου το *ah, rāka si koi šte turne / na tui sārce, deto strada?* το μεταφράζει *την καρδιά μου ποιος θα πάρει / απ' τη δίνη να τη σώσει*; η έκφραση *απ' τη δίνη να τη σώσει* αδόκιμη και χωρίς νόημα. Στροφή 4, στίχοι 1 και 2, όπου το *Νίκοι, Νίκοι! To ne znae / nito radost, ni snoboda* τους μεταφράζει πολύ ελεύθερα, δηλ. *Η καρδιά ποτέ δεν ξέρει / τι είναι χαρά κι ελευθερία*, γενικεύοντας την έννοια, ενώ πρόκειται για τη δική του καρδιά που δε γνωρίζει ούτε χαρά ούτε ελευθερία. Στροφή 5, στίχοι 3 και 4, όπου το *No, kaži mi, što da tača / v toja märtān svjat kovaren?* το μεταφράζει *σ' έναν κόσμο, αλί, μοιραίο / κι άραχλο, εγώ σαν τι να κάνω!*, δηλ. παραποιεί την έννοια και συγχρόνως παραλείπει το επίθετο *märtān* και *kovaren*, ενώ το ρήμα *tača* το μεταφράζει *κάνω* (για λόγους πάλι ομοιοκαταληξίας). Στροφή 6, όπου υπάρχει εννοιολογικό μπερδεμα, δηλ. τη στροφή *Ništo, Ništo! Otziv njama / na glas iskren, blagoroden, / rāk i invoita i duša njama / na glas božii - plač naroden!* τη μεταφράζει ... *Δράμα! / Μήτε στην πληγή μου χέρι / φωνή θεού - Λαού κλάμα*, δεν μεταφράζει την αναδιπλωση *Ništo! Ništo*, που δίνει ιδιαίτερο χρώμα απογοήτευσης. Παραλείπει επίσης τη φράση *otziv njama / na glas iskren, blagoroden*. Επίσης, η φράση *μήτε στην πληγή μου χέρι* είναι αυθαίρετη. Ο τελευταίος στίχος φαίνεται σαν ξεκομμένος και δεν δένει νοηματικά με τὰ παραπάνω.

Elegija: στροφή 1, στίχοι 3-5· δεν αποδίδει τα δύο σκέλη της ερώτησης, δηλ. *toz li, što...., ili toz ...?* Στίχος 6, όπου το ρήμα *tārpi* το μεταφράζει *καρτέρα*· όμως το καρτερώ στη νέα ελληνική σημαίνει *περιμένω* κι όχι *υπομένω*, όπως λέει το πρωτότυπο. Στροφή 2, στίχοι 3-6, όπου αρκετά αυθαίρετα διαφοροποιεί την έννοια του πρωτότυπου, δηλ. τους στίχους *Na novi te-*

gla za siromasi , / *nov Kărdžalija v nova poluda* , / *koi prodat hrata, ubil bašta si?* τους μεταφράζει: γδάρτης / της φτωχολογιάς, με φίνους τρόπους, / κίρτζαλης - κι άλλους τέτοιους πούδες, / πατροκτόνους και πιθηκανθρώπους; Στροφή 3, στίχος 5, όπου παραλείπει τη φράση *na sgan izbrana*, που δείχνει ειρωνία για τους καλά βολεμένους. Στροφή 4, όπου τον 3ο στίχο *Krăstăt e zabit năn živo telo* τον μεταφράζει στον τάφο μπήξαν το σταυρό στο ζωντανό του σώμα, χωρίς να βγαίνει καθαρό νόημα, που μπήξαν δηλ. το σταυρό: στον τάφο ή στο ζωντανό σώμα; Στροφή 5, στίχοι 3 και 4, όπου λείπει ο χρονικός προσδιορισμός *otkak otkak* που δείχνει μεγάλη διάρκεια.

Djalba: Στροφή 3, στίχοι 3 και 4, όπου το *no tjah sme nii bratski delili/i rak šte. gi delim dvamina* το μεταφράζει αρκετά αυθαίρετα, δηλ. Ω! τι περάσαμε οι δυο μας / κι άλλα θα δω μαζί με σένα. Στροφή 4, στίχοι 3-4, όπου το *šte tărpin, no njama da dohnem/ pod nikaakvi măki čoneški* το μεταφράζει θ' αντέξουμε όμως αδέρφι / σαν άνθρωποι τίμιοι κι άντρες λεβέντες, αρκετά δηλ. αυθαίρετα, χωρίς να τονίζει την αποφασιστικότητα του ποιητή. Στροφή 6, στίχος 3, όπου το *da izpălnim дума zavetna* το μεταφράζει σ' έργο να μεταλλάξουμε τη λέξη, όπου το ρήμα μεταλλάζω αδόκιμο.

Do moeto părno libe: στροφή 1, στίχοι 3-6, όπου το *păk i da ja romnja, ne ronja/ tui, što săm azi namrazil/ i pred tebe s kraka rogazil* το μεταφράζει και να 'βλεπα, τι να τα κάμω, / αυτό που 'χω εντός μου μισήσει, / και 'χω εμπρός σου ποδοπατήσει!, που φαίνεται σάν ξεκομμένο και δεν δένει νοηματικά με τα παραπάνω. Στη στροφή 2, στίχος 4, όπου το *ta za edna tvoja usmivka* το μεταφράζει κι έτρεμα για τα φιλιά σου· η φράση είναι πολύ κοινή, για λόγους πάλι ομοιοκαταληξίας (με το προηγούμενο *ματιά σου*). Στροφή 3, στίχος 4, όπου το *tam, de skrăb dălboka vladee* το μεταφράζει αυθαίρετα του κάκου ζητάς κι επιμένεις, που δεν ανταποκρίνεται στην έννοια του ποιήματος. Στροφή 5, στίχος 3, όπου το *čui kak ečat buri vekovni* το μεταφράζει (αφουγκράσου) πώς αντηχούν αιώνια φαράγγια, για να ομοιοκαταληκτήσει με το πιο πάνω *φαρμάκια*. Στροφή 6, στίχοι 5 και 6, όπου το *kak plače sirota vdovica/i kak tegljat bez dom dečica* το μεταφράζει αρκετά ελεύθερα, δηλ. πώς κλαιν ορφανά, κακομοίρες / μανούλες, κοπέλες και χήρες! Στροφή 8, στίχος 4, όπου το *i rišti v tjah zărno oi svinec* το μεταφράζει αυθαίρετα που οι σφαίρες θερίζουν καπλάνια, προφανώς για την ομοιοκαταληξία με το πιο πάνω *στεφάνια*.

Haiduti: στίχος 27· όπου το *glas imam meden zagorski* το μεταφράζει στεντόρεια και η φωνή μου· αλλά το στεντόρειος για φωνή σημαίνει πολύ ηχηρός, δυνατός. Τους στίχους 87-91, δηλ. *da imam bašta voivodai az*

pri vniča da sedja τους μεταφράζει ο πατέρας σου να είναι βοϊβόδας και τσοπάνης εγώ στο θείο μου, όπου υπάρχει ασυνταξία (έπρεπε δηλ. ή να έχω πατέρα βοϊβόδα κι εγώ να κάθομαι ή να έχεις πατέρα κι εσύ να κάθεσαι· πιο καλά το πρώτο για να ταιριάζει με το πρωτότυπο και με το πιο κάτω που ακολουθεῖ *korpileto mu da banja*).

Borba: στίχοι 29 και 30, δηλ. *sās svoite priiči meždu svetcite, / kazal e glupost meždu glupcite* τους μεταφράζει είπε σαν και τόσους αγιασμένους, / μια κουταμάρα που του πηγαίνει, αλλά δημιουργεί έτσι ασάφεια. Τον στίχο 56 πιο κάτω *dumai, moli se i tvārdo vjarvai* τον παραλείπει.

Pristanala: στροφή 6, στίχος 3, όπου το *junaci* το μεταφράζει κλωνάρια αντί παλικάρια. Στροφή 9, στίχοι 3-4, δηλ. *a tja račce si razgārna, / ta Doičin ja mlad pregārna* που τους μεταφράζει αυθαίρετα, δηλ. πνίγει αυτή με τα φιλιὰ της / το Ντοϊτσίν στην αγκαλιά της, μια φράση κοινή και αρκετά μελό. Στροφή 11, στίχος 1, δηλ. *da ne čāfneš, da ne rekneš* τους μεταφράζει πεζά και αντιποιητικά *Αχ, να σκάσεις, να ψοφήσεις*. Στροφή 14, στίχος 4, δηλ. *bašta, maika da ostani* τον μεταφράζει ελεύθερα να μ' αφήσεις σαν τον κούκο. Στροφή 15, στίχος 4 *i v glavata se udari* που το μεταφράζει αυθαίρετα βλέπει στην πολιάνα πέρα, για να όμοιοκαταληκτήσει με το πιο πάνω πατέρα. Στροφή 16, στίχος 1, δηλ. *No kat vidja toi Doičina* το μεταφράζει Σαν είδε το Ντοϊτσίν-τ' άστρα, που δημιουργεί ασάφεια και δεν βγαίνει νόημα (πάλι για την ομοιοκαταληξία).

Nei: στροφή 3, στίχος 2, όπου την ωραία έκφραση *primāknaš se kato smok* τη μεταφράζει *μπήκα δίχως μια φωνή*, για την ομοιοκαταληξία. Επίσης στη στροφή 8, στίχος 2, το *i togaz se čak stresnaš* το μεταφράζει αυθαίρετα *Συ, το φως μου της καρδιάς*, πάλι για την ομοιοκαταληξία.

Strannik: στροφή 6, στίχος 4, όπου ο μεταφραστής θεωρεί λανθασμένη τη διόρθωση του πατέρας ή μπαμπάς με το *κύρης*, που έκαναν μόνοι τους οί συντάκτες. Νομίζει ότι το *κύρης* στα νεοελληνικά σημαίνει μόνον *αφέντης* (gospodar). Όμως, η λέξη χρησιμοποιείται σε νεοελληνικές διαλέκτους, όπως στην Κρητική και Κυπριακή, με τη σημασία του πατέρας¹². Στροφή 9, στίχος 4, δηλ. *ti ne si ni gol, ni gladen* το μεταφράζει *δεν είναι πείνα, κρύο, κάμα*, που δημιουργεί ασάφεια και αοριστία. Τέλος, στη στροφή 10, στίχος 4, το *rač bādi, kakānto si bil!* το μεταφράζει αυθαίρετα *κάνε αυτό που κάνουν*

12. Βλ. και Εμμ. Κριαρά, *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής και της Δημιώδους Γραμματείας* (1100 - 1669), τ. θ', Θεσσαλονίκη 1985, στο λήμμα *κύρης*.

χίλιοι, πάλι για λόγους ομοιοκαταληξίας.

Patriot: στροφή 1, στίχος 8· το *dušata* το μεταφράζει *παιδιά του* (ξεπουλάει και τα παιδιά του).

Hadži Dimităr: στροφή 1, όπου παραλείπει τον τελευταίο στίχο *junak v mladost i sila mǎžka*. Στροφή 2, στίχος 3, όπου παραλείπει τη φράση *glava se ljuska*. Στροφή 4, στίχος 3, όπου τη φράση *v taz robska zemja*, που συνδέεται εννοιολογικά με το παραπάνω *grei i ti, slǎnce*, τη συνδέει με την παρακάτω φράση *šte da zaginja i toja junak*. Την ίδια αυτή φράση τη μεταφράζει πάλι αυθαίρετα σαν τα *λουλούδια σβήνουν λεβέντες* που είναι γενικό, ενώ εδώ πρόκειται για το συγκεκριμένο παλικάρι. Στροφή 6, στίχος 1, όπου το *orlica* το μεταφράζει *γεράκι* και πιο κάτω, στο στίχο 3, το *sokol* το μεταφράζει *σταυραετός*. Στίχος 4, όπου το *i tja se za brat, za junak griži* το μεταφράζει *θρηνεί γι' αυτόν μ' άγριο κλάμα!*, πάλι για λόγους ομοιοκαταληξίας με το *τραύμα*. Στροφή 7, όπου παραλείπει τον στίχο 3, δηλ. *gora zašumi, vjatār ronee*. Στροφή 8, όπου παραλείπει τα επίθετα *čudni, prekrasni*, καθώς και τον στίχο 3, δηλ. *tiho nagazjat treva zelena*. Επίσης παραλείπει και το στίχο 4, της 10ης στροφής, δηλ. *az iskam, sestro, tuk da zaginja!*

V mehanata: στροφή 3, στίχος 4, το *grobǎt baštín, plačǎt maičín* το μεταφράζει αυθαίρετα *κλέβουν και το γάιμα πίνουν*. Στροφή 6, στίχος 4, το *Kreštim: Haide na Balkana!* το μεταφράζει *άντε στα Βαλκάνια!*, αλλά *Βαλκάνια* στα ελληνικά είναι οι χώρες της βαλκανικής χερσονήσου και όχι το βουνό *Balkan*. Στροφή 9, στίχοι 2-4, όπου υπάρχει εννοιολογικό μπέρδεμα, δηλ. *na duša mi da olekne / čunivna trezvi da ubija, / rǎka mǎžka da omečne!* το μεταφράζει *Στην ψυχή γαλήνη ας φέρει, / για τον πόνο δηλητήριο, / να αμβλύνει τ' αντρίκιο χέρι!* Στροφή 10, στίχος 4, όπου το *a vii..... vii ste idioti!* το μεταφράζει *σεις..... είστε βλάκες και κοκότες*. Το *κοκότες* αδόκιμο και αντιποιητικό.

3. Γιάννης Μότσιος

Haiduti: στίχοι 6 και 7, όπου υπάρχει κάποια παρανόηση του πρωτότυπου, επειδή τους στίχους *za Čavdar vehta voivoda - / sinǎt na Petka Strašnika!* τους μεταφράζει *τον πρώτο καπετάνιο τον Τσαβντάρ - / και για το γιο του Πέτκο τρομερό!*, σαν να πρόκειται δηλ. για δυο πρόσωπα, ενώ είναι ο ίδιος ο Τσαβντάρ, ο γιος του Πέτκο Τρομερού. Στίχοι 41-42, όπου το κομμάτι *dobrotu dobro da pravi, / lošija s noža po glava* το μεταφράζει *αλλάζοντας το*

πρόσωπο του ρήματος, δηλ. *την πράξη την καλή με καλωσύνη διπλή ν' ανταποδώσω, μαχαίρι δίκικο να κατεβάσω.....* , καταστρέφοντας λίγο την εννοιολογική ενότητα με τα προηγούμενα. Στίχοι 71 και 72, όπου το *edin sal vuika izednik/i devetmina družina* το μεταφράζει *κι είχ' ένα θείο-βόμπιρα, / μ' εννιά ψυχές στο σπίτι!*, ενώ το πρωτότυπο είναι: (είχε) *ένα μόνο θείο παλιάνθρωπο και εννιά συντρόφους*. Πιο κάτω παραλείπει τούς στίχους 141-142, δηλ. *da vidi toi, že ima / hubavo dete junače*.

Na proštavane: στίχοι 1-5, όπου αλλάζει τους χρόνους των ρημάτων του πρωτότυπου, δηλ. τα ρήματα *stanah ostavih* τα μεταφράζει: *«τι βγαίνω αντάρτης στά βουνά-χαιντούκος θα γενώ και κλέφτης, και θα σε παρατήσω κακομοίρα μου»*, αλλάζοντας έτσι την έννοια του πρωτότυπου, όπου το κλάμα της μάνας αποδίδεται στο ότι ο γιος της έγινε χαιντούκος και την παράτησε κι όχι στο ότι θα γίνει στο μέλλον. Στίχοι 24-27, όπου γίνεται πάλι μια παρανόηση, δηλ. τους στίχους *tam, deto libe hubavo/černi si oči vdi-gneše/i s onaz tiha usmivka/v skrābno gi sārce vrieše* τούς μεταφράζει σαν να πρόκειται για τη μητέρα του, ενώ αναφέρονται στην αγαπημένη του. Στίχος 70, όπου το *rāk sās sabja pomilvat* το μεταφράζει *με το σπαθί τις σάρκες τους να ξεγκλίσουν* το ρήμα είναι αδόκιμο στα νέα ελληνικά. Στους στίχους 53 και 78 δεν μεταφράζει καθόλου τη φράση *bratja nevrāstni*. Πιο κάτω παραλείπει τον ωραίο στίχο 105: *o, libe milo, hubavo!*, και πιο κάτω παραλείπει επίσης το στίχο 123 *ti, libe, ne me zabravjai!*, αφαιρώντας με τις αναφορές αυτές του ποιητή στην αγαπημένη του το ερωτικό στοιχείο του πρωτότυπου.

4. Άρης Δικταίος

Mojata Molitva: στροφή 6, όπου κάνει ένα διασκέλισμα, δηλ. *όχι εσύ, Κύριε των αισχρών / τυράννων και των απατεώνων*. Στροφή 9, όπου κάνει πάλι διασκέλισμα, δηλ. *Δυνάμωσε και το δικό μου / χέρι, που ο σκλάβος κλπ.*

Nei: στροφή 2, στίχος 1 και 2, δηλ. το *Kat mǎžāt ti ne sām star/da ne vidja v temna nošt* το μεταφράζει *μα δεν έχω ουδ' ελικιά / σαν του αντρός σου ουδέ και χέρι*, όπου η φράση *ουδέ και χέρι* είναι αυθαιρετη, για να ταιριάσει η ομοιοκαταληξία πιο κάτω με το *μαχαίρι*. Στή στροφή 4, στίχο 4, το *šte izpita gnevāt moi* το μεταφράζει *θα τον φάω μέσ' στο θυμό μου*, πάλι για λόγους ομοιοκαταληξίας. Στη στροφή 5 επίσης κάνει διασκέλισμα, δηλ. *Καίει η καντήλα σου με λίγη / φλόγα, και κοιμάστε.....*, και τέλος στη στροφή 9 το ίδιο, δηλ. *Na γιατί ήρθα νύχτα, στο / σπίτι σου κλπ.*